

GÖÇMEN TÜRK İŞÇİ AİLELERİNİN VE ÇOCUKLARININ BESLENME DURUMU ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

Dr. Bike F. AKSU (*) Dr. Zafer ÖZTEK ()
Dr. Münevver BERTAN (***)**

GİRİŞ :

Toplumun sağlık ve beslenme durumu ile sosyal ve ekonomik gelişimi arasındaki yakın ilişki her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Beslenme sorunlarının temel nedenleri incelendiğinde, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel durumu, çevre şartları, hastalıklar, yiyecek üretimi ve dağıtım durumu gibi çok çeşitli etkenlerin birbirleriyle karmaşık bir ilişki içinde olduğunu görmekteyiz.

Beslenme sorunlarının yaygın olarak görüldüğü, gelişmekte olan toplumlarda, toplumun ekonomik düzeyinin yükseltilebilmesi için bireylere çalışma olanakları aranmakta ve özellikle ekonomileri tarıma dayanan ülkelerde endüstrileşmeye doğru gidilmektedir. Endüstrileşme süreci içinde iş alanı bulma çabası, kırsal alandan şehirlere, ve hatta gelişmekte olan ülkelere gelişmiş, iş sahası bulunan ülkelere doğru işçi göçü olgusunu doğurmuştur.

Yurt dışına olan işçi göçü bazı sosyal sorunları da birlikte getirmiştir. Bu sorunlar arasında sağlık ile ilgili olanlar önemli bir yer almaktadır. Şimdiye dek yapılmış olan bir çok çalışma, gerek yabancı ülkelerde bulunan işçi ailelerinde gerekse bu işçilerin kendi ülkele-

(*) Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Toplum Hekimliği, Beslenme Uzmanı.

(**) Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Toplum Hekimliği Öğretim Üyesi.

(***) Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Toplum Hekimliği, Öğretim Üyesi.

rinde bıraktıkları eş ve çocuklarında göç olgusu ile ilişkili olarak ortaya çıkan bazı sağlık sorunlarının olduğunu göstermiştir (1).

Yurt dışına göçen Türk işçi ailelerindeki sağlık sorunlarını saptamak amacı ile Hacettepe Üniversitesi ve Türkiye - Uluslararası Çocuk Sağlığı Merkezinin işbirliği sonunda bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmanın yurt dışı bölümü Batı Berlin kentinde, yurt içi bölümü ise Şereflikoçhisar ve Etimesgut Bölgelerinde yürütülmüştür. Çalışmada genel sağlık sorunlarının yanısıra göçmen işçi ailelerinin içinde yaşadıkları sosyal, kültürel ve ekonomik koşullarda beslenme durumlarında ve alışkanlıklarında meydana gelen değişiklikleri belirlemek ve bu ailelerin yurt dışında ve Türkiye’de bulunan çocuklarındaki büyüme ve gelişme durumlarını saptamak amaçlanmıştır. Bu yazıda, sözü edilen çalışmada araştırılan göçmen işçi ailelerinin beslenme durumları ve sorunları ile ilgili bulgular ele alınmıştır.

YÖNTEM :

a) **Örnek seçimi** : Çalışmaya 0-18 yaşları arasında çocuğu olan aileler alınmıştır. Şerefli Koçhisar ve Etimesgut bölgesindeki aileler emniyet ve sağlık personelinin yardımı ile tarama yöntemine göre seçilmiştir. Batı Berlin’deki aileler ise küme örnekleme ile seçilmiştir. Batı Berlin’de görüşülen ailelerin 1/3 ünde, Türkiye’de görüşülen ailelerin de 1/6 sında beslenme ile ilgili özel bir çalışma yürütülmüştür. Türkiye’de görüşülen aileler daha önce yabancı bir ülkede çalıştıktan sonra Türkiye’ye dönen aileler ile bu ailelerin aynı yaşlarda çocuğu olan ve hiç yurt dışına çıkmamış komşuları (kontrol grubu) olmuştur. Çalışmaya katılan aile ve çocuk sayıları tablo 1 de gösterilmiştir.

T A B L O : 1 — Batı Berlin ve Türkiye’de Araştırmaya katılan çocuk ve aile sayısı

Araştırma Grubu	Aile sayısı	Çocuk sayısı
Batı Berlin	94	356
Türkiye’ye dönmüş	46	156
Kontrol	42	149

b) **Antropometrik ölçümler** : Yaşları kesin olarak bilinen kız ve erkek toplam 661 çocukta vücut ağırlığı, boy uzunluğu, kol çevresi, triceps ve biceps üzerinden deri kıvrım kalınlıkları ölçülmüştür (2).

Araştırma kapsamına giren 0-24 ay arasındaki çocuklar 0.1 kilograma duyarlı portatif el terazisiyle çıplak olarak, 2-18 yaş grubuna giren çocuklar ise ince bir kıyafetle 0.250 kilograma duyarlı banyo baskülü ile tartılmışlardır. Boy uzunluğu, 0-24 ay arasındaki çocuklarda yatay olarak, büyüklerde ise ayakta, 0.5 santimetreye kadar ölçebilen tahta marangoz cetveli ile ölçülmüştür. Kol çevresi 0.1 santimetreye kadar ölçebilen plastik mezro ile ölçülmüştür. Deri altı yağ kıvrım kalınlığı, uç kolları 10.3 gm/mm² lik sabit basınç sağlayan ve 0.1 mm. ye kadar duyarlı Holtain Kaliperi ile (British Indicators, Ltd. Hertfordshire, England) ölçülmüştür.

Ölçümlerin yapılmasında uygulanan yöntemler, Dünya Sağlık Örgütü Monografı, Sayı 53 de verildiği gibidir (3). Tüm bulgular anket formunda antropometrik ölçümler kolonuna yazılmıştır.

c) **Gıda Tüketim Araştırması** : Ziyaret edilen tüm ailelerde, aile yapısı, bireylerin eğitim ve meslek durumları ve sosyo-ekonomik yapıları soruşturulmuştur.

Ailelerin ve çocuklarının beslenme durumlarının saptanmasında aile düzeyinde 48 saatlik tüketim araştırması yapılmıştır. Araştırmada tartı ve soruşturma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Anket yöntemiyle bir gün önceki ve ziyaret gününde tüketilen menü öğrenilmiş ve yiyeceklerin tartımları yapılmıştır. Ayrıca ailenin sıklıkla tükettiği un, şeker, tuz, yağ, bulgur, makarna ve diğer yiyeceklerin yıllık, aylık ve günlük kullanılma miktarları soruşturulmuştur (4). Tüm antropometrik ve gıda tüketimi ile ilgili veriler tek bir gözlemci (B.A.) tarafından Batı Berlin'de Kasım - Aralık 1976 ve Türkiye'de Ocak - Şubat 1977 tarihleri arasında toplanmıştır.

d) **Kullanılan standartlar** : Çocukların boy ve ağırlık ölçüm değerleri, Türkiye ortalamalarına uygunluğu saptanmış Harvard standartlarına göre değerlendirilmiştir (5). Kol çevresi ve deri altı yağ kalınlığı değerleri ise Dünya Sağlık Örgütü Monograf, sayı 53 de verilen değerlerle karşılaştırılmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalar, bu

standartların Türk çocukları için uygun ve kullanılabilir olduğunu ortaya koymuştur (6). Tüm antropometrik veriler, yaşa, cinse göre verilen standartların yüzdesi olarak ifade edilmiştir. Kullanılan boy, ağırlık, kol çevresi ve deri altı yağ kalınlığı standartlarının sırasıyla % 95, % 80, % 85, ve % 70 inin altında bulunan değerler beslenme bozukluğunu gösteren değerler olarak kabul edilmiştir.

Gıda tüketim verileri ise aile düzeyinde toplanmıştır. Bu aile başına tüketilen yiyeceklerin birey başına değerlendirilmesi yaşa, cinse ve aktiviteye göre farklılıklar göstereceğinden, ailede tüketilen yiyecekler belirli bir birim başına yenilen miktar olarak gösterilmek zorundadır. Bu değerlendirmede FAO tarafından hazırlanan «tüketici ünite» rehberine göre tüketilen yiyecekler «tüketici ünite başına» hesaplanmıştır (7). Hergün için tüketilen yiyeceklerin enerji ve besin öğeleri değerleri gıda kompozisyon cetvellerinden yararlanılarak saptanmıştır (8).

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 2 de Türkiye kontrol, Türkiye'ye kesin dönüş yapmış ve Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçi çocukları gruplarında normal ve malnütrisyonlu çocuk oranları verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, kontrol grubu olarak Türkiye'de kırsal alanda yaşayan çocuklarla Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçi çocuklarının boya göre büyüme ve gelişme, ağırlığa ve kol çevresine göre zayıflık durumu arasında istatistiksel olarak önemli fark görülmektedir. Kırsal alanda yaşayan çocukların % 37 si büyüme geriliği içindedir. Buna karşın Batı Berlin grubunun % 17 si büyüme geriliği göstermektedir. Kırsal alanda yaşayan çocukların % 22 si ağırlık, % 16 sı da kol çevresi durumuna göre zayıftır. Batı Berlin grubunda ise zayıf çocuk oranı % 8 olarak bulunmuştur. Gruplar arasında deri altı yağ kıvrım kalınlıkları arasında önemli bir fark görülmemesi, kullanılan standartların uygunluğu sorununu ortaya koymaktadır. Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçi çocukları arasında yetersiz beslenen çocuk oranı Türkiye gruplarına göre daha az görülmüştür.

TABLO : 2 — Türkiye kontrol, Türkiye'ye kesin dönüş yapmış ve Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçi çocukları gruplarında normal ve beslenme yetersizliği olanların yüzde dağılımı

Antropometrik ölçümler	N o r m a l		Beslenme yetersizliği olan		t * P
	Kontrol Türkiye'ye Batı Berlin grubu	Türkiye'ye Batı Berlin grubu	Kontrol Türkiye'ye Batı Berlin grubu	Türkiye'ye Batı Berlin grubu	
Boy	63.4	66.7	36.6	33.3	16.8 5.23 < 0.05
Ağırlık	77.8	83.3	22.2	16.7	7.8 4.39 < 0.05
Kol çevresi	83.7	87.9	16.3	12.1	9.6 2.10 < 0.05
Deri altı yağ kalınlığı	01.4	03.1	08.6	06.9	0.90 > 0.05

* : İstatistiksel karşılaştırma, Türkiye kontrol ve Batı Berlin'de yaşayan çocuk grupları arasında yapılmıştır.

Tablo 3 de araştırmaya giren ailelerin çeşitli yiyecekleri tüketim sıklığına göre yüzde dağılımları gösterilmiştir. Tablo 4 de ise ailelerde tüketici ünite başına çeşitli yiyeceklerin tüketim miktarları gram olarak verilmiştir.

TABLO : 3 — Ailelerin çeşitli yiyecekleri tüketim sıklığına göre yüzde dağılımı

<i>Yiyecek maddesi</i>	<i>Kontrol grubu</i>	<i>Dönüş yapmış göçmenler</i>	<i>Batı Berlin grubu</i>	<i>t değerleri</i>	<i>P değerleri</i>
Ekmek	100.0	100.0	100.0		
Bulgur	40.8	30.2	25.5	1.75	> 0.05
Pirinç	38.2	44.2	67.0	3.15	> 0.05
Süt ve süt mamulleri	69.2	66.7	77.0	0.93	< 0.05
Et ve balık	22.3	43.2	95.0	8.79	> 0.05
Tavuk	9.3	12.3	25.5	2.13	> 0.05
Yumurta	38.1	43.5	63.8	2.79	> 0.05
Kurubaklagil	43.4	36.6	27.0	1.88	> 0.05
Patates	35.8	36.1	50.0	1.54	> 0.05
Taze sebze	20.3	31.2	66.0	4.80	> 0.05
Taze meyve	18.0	40.2	66.0	5.05	> 0.05
Şeker	98.6	97.0	96.0	0.53	< 0.05
Yağlar	100.0	100.0	100.0		

TABLO : 4 — Çeşitli yiyeceklerin miktar olarak tüketimi sıklığı (gram/tüketici ünite/günde)

<i>Yiyecek maddesi</i>	<i>Kontrol grubu</i>	<i>Dönüş yapmış göçmenler</i>	<i>Batı Berlin'de yaşayan göçmenler</i>
Ekmek	630.0	589.4	358.3
Diğer buğday ürünleri	90.0	86.3	80.0
Pirinç	18.0	23.1	39.4
Süt	32.1	29.8	100.8
Yoğurt	128.3	86.2	92.0
Peynir ve diğerleri	28.6	30.4	42.0
Et	50.2	53.3	98.3
Tavuk	6.2	18.3	70.0
Yumurta	24.6	28.3	38.0
Kurubaklagil	25.3	30.1	38.0
Taze sebze	306.9	335.4	390.0
Taze meyve	230.6	280.0	311.0
Yağlar	42.3	38.9	42.3
Şekerler	44.3	45.2	20.0

Tüm grupların temel yiyeceği olarak buğday, ekmekek, makarna, bulgur, ya da yufkalık un şeklinde karışımına çıkmaktadır. Türkiye dünyada en fazla ekmekek tüketen ülkelerin başında gelmektedir. Farklı yörelerde geleneksel alışkanlıklara göre çeşitli ekmekek türleri hazırlanmakta ve tüketilmektedir. Örneğin, Etimesgut bölgesinde mayalı hamurdan hazırlanmış bazlama, Şereflikoçhisar bölgesinde ise yufka ekmeği tüketimi ağırlık kazanmaktadır. Özellikle Türkiye'ye kesin dönüş yapmış göçmen işçi ailelerinde fırından satın alınan çarşı ekmeği yalnızca sabah kahvaltısında tüketilmektedir. Aynı şekilde, Batı Berlin'de yaşayan göçmen ailelerin % 80 ni günlük ekmeğini evde pişirmektedir. Tüm örnek incelendiğinde günlük ekmekek tüketimi 360 gram ile 630 gram arasında değişmektedir. Türkiye'de yaşayan kontrol grubu aileleri ve kesin dönüş yapmış göçmen ailelerin ekmekek tüketimi arasında bir fark görülmemiştir. Ancak, Batı Berlin'de yaşayan ailelerin ekmekek tüketiminin daha az olması, bu grubun değişik yiyecekleri satın alabilme olanağına bağlı olabilir.

Diğer taraftan pirinç, göçmen işçi aileler tarafından bulgura tercih edilmektedir. Kontrol grubunda ailelerin % 38 i tüketici ünite başına günde ancak 18 gram pirinç tüketebilmektedirler. Göçmen grubunda ise, kesin dönüş yapmış ailelerin % 44 ü 23 gram, Batı Berlin'de yaşayanların da % 67 si günde 40 gram kadar pirinç yemektedirler.

Kontrol grubunda ailelerin % 69 u günde ortalama olarak, tüketici ünite başına 160 gram kadar süt ve süt mamulleri tüketmektedirler. Bu miktar, Türkiye'de kırsal alanda yapılmış diğer çalışmalarla elde edilen bulgularla uygunluk göstermektedir (9). Kırsal alanda ailelerin çoğu evde hayvan beslemekte ve sütün bol olduğu mevsimlerde hazırladıkları peyniri kış mevsiminde tüketebilmektedirler. Göçmen işçi ailelerinde ise süt ve mamullerinin tüketimi satın alabilme gücüne bağlıdır. Almanya'da süt ve süt mamüllerinin Türkiye'ye karşın daha ucuz ve bol bulunmasına rağmen tüketim miktarları çok büyük farklılık göstermemektedir.

Hayvansal kaynaklı yiyeceklerden, özellikle et, tavuk ve yumurtanın tüketimi gruplar arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Kontrol grubunun hayvansal kaynaklı yiyecek tüketimi Batı Berlin'de yaşayan işçi grubundan % 75 daha azdır. Türkiye'de kırsal alanlarda günlük et, tavuk tüketimi genellikle yetersizdir.

Yiyecek tüketimine etki eden faktörler arasında o yiyeceğin bulunabilirliği ve ailenin satın alma gücü yanısıra alışkanlıklar da önemli yer tutmaktadır. Türkiye'ye kesin dönüş yapmış, ancak kırsal alanda yaşayan aileler gelir durumlarının elverdiği oranda bulabildikleri hayvansal yiyeceği almak istemektedirler. Bu grupta sucuk tüketiminin fazla olduğu saptanmıştır. Batı Berlin'de yaşayan işçi ailelerinin hayvansal yiyecek tüketiminin fazla olduğu gözlenmiştir. Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçiler taze ete kıyasla daha ucuz olan konserve ve hazır paketlenmiş et mamulleri yerine alışageldikleri kesim eti ya da tavuğu almayı tercih etmektedirler.

Batı Berlin'de çalışan göçmen Türk işçilerinin gelenek ve dini inançlarının tüketimlerini etkilediği görülmüştür. Domuz eti ve mamüllerinin daha ucuz olmasına karşın aileler domuz eti içeren hiç bir yiyeceği almamaya ve tüketmemeye dikkat etmektedirler.

Enerji ve Diğer Besin Elementlerinin Tüketim Düzeyi :

Araştırma örneğini oluşturan her 3 grupta ortalama enerji ve diğer besin elementlerinin tüketim durumu tüketici ünite/günde olarak tablo 5 de gösterilmiştir. Bu tablo incelendiğinde, göçmen işçi olarak Batı Berlin'de yaşayan ve kesin dönüş yapmış ailelerin enerji ve diğer besin elementleri tüketiminin kontrol grubundan fazla oldu-

TABLO : 5 — Enerji ve besin öğeleri tüketim düzeyi ortalaması (tüketici ünite başına günlük)

	<i>Kontrol grubu</i>	<i>Dönüş yapmış göçmenler</i>	<i>Batı Berlin'de yaşayan göçmenler</i>
Enerji (Kcal)	2968	2910	3110
Protein (gm) total	96.3	98.6	104.8
Hayvansal kaynaklı protein (gm)	19.6	20.4	40.2
Bitki kaynaklı protein (gm)	76.7	78.2	64.6
Yağ (gm)	40.7	56.9	58.3
Kalsiyum (mgm)	648.0	560.1	670.0
Demir (mgm)	27.1	26.8	33.0
Vitamin A (I. U)	3110.0	5867.0	6890.0
Thiamine (mgm)	2.98	2.22	3.11
Riboflavine (mgm)	1.31	1.33	1.78
Niacine (mgm)	15.68	18.45	21.63
Vitamine C (mgm)	52.4	58.5	118.7

ğu görülmüştür. Tüketim düzeyi açısından en önemli farklılık hayvansal kaynaklı protein miktarıdır. Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçi grubu, Türkiye'de yaşayan gruplardan ortalama olarak % 100 daha fazla tüketebilmektedir. Batı Berlin grubu protein gereksinimlerinin % 39 unu hayvansal kaynaklı yiyeceklerden sağlayabilmektedir. Bu miktar ulusal hayvansal kaynaklı protein tüketim değerinin (22.5 gm./tüketici ünite/günde) çok üzerindedir (10).

Bu araştırmanın kış aylarında yapıldığı göz önüne alınacak olursa, araştırma grubuna giren tüm grupların ortalama enerji ve B vitaminleri tüketiminin yeterli düzeylerde olduğu görülmektedir. Türkiye gruplarında C vitamini tüketim düzeyi Batı Berlin grubundan daha az bulunmuştur. Batı Berlin'de Kasım ayında bile göçmen işçiler bol miktarda taze sebze ve meyva alabiliyor ve tüketebiliyorlardı.

Gruplar arasında, kalsiyum ve demir tüketim düzeyi incelendiğinde, özellikle kalsiyum tüketim düzeyinin yeterli olduğu görülmüştür. Türkiye kontrol, ve kesin dönüş yapmış göçmen ailelerle Batı Berlin grubunun demir tüketimi arasında çok büyük bir fark görülmemekle birlikte, Batı Berlin'de yaşayan grupların hayvansal kaynaklı yiyecekleri fazla yiyebilmeleri tükettikleri demirin emilim yönünden daha değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de ise demir genellikle tahıllardan sağlanmaktadır.

Tablo 6 ve 7 de enerji ve hayvansal kaynaklı protein tüketim düzeylerine göre ailelerin dağılımları verilmiştir. Tablo 6 da görüldüğü gibi günde 2000 Kcaloriden az, diğer bir deyişle yetersiz enerji tüketen ailelerin oranın kontrol, kesin dönüş yapmış ve Batı Berlin gruplarında sırasıyla % 17.3, % 16.2 ve % 15.9 dur. Üç grup arasında önemli bir fark yoktur. Tüketici ünite başında günde 3000 Kcaloriden fazla enerji tüketen aile oranı Türkiye gruplarında daha fazladır. Kontrol grubunda bu oran % 25 ken Batı Berlin'de yaşayan grubun ancak % 11.7 si fazla enerji tüketmektedir. Hayvansal protein tüketim düzeyi incelendiğinde, kontrol grubunun % 33 ü yetersiz düzeyde hayvansal kaynaklı protein tüketebilirken Batı Berlin grubunda bu oran ancak % 3.2 dir. Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçilerimizin tüketim örüntüsünde meydana gelen temel değişiklik hayvansal protein tüketim düzeyinde görülmektedir. Bu yiyeceklerin kolayca bulunabilirliği, fiyatlarının çok pahalı olmaması ve en önemlisi işçilerin satın alma gücü olması, Batı Berlin'de yaşayan göçmen işçi grubunun beslenme düzeyini etkileyen en olumlu etken olarak kabul edilmelidir.

**TABLO : 6 — Enerji tüketim düzeyine göre ailelerin dağılımı
(Enerji tüketim düzeyi/günlük kalori/tüketici ünite)**

Gruplar	Aile sayısı	Kcal olarak enerji düzeyi			
		2000 %	2001—2500 %	2501—3000 %	3001 %
Kontrol grubu	42	17.3	26.4	31.3	25.0
Dönüş yapmış grup	46	16.2	29.3	27.5	27.0
Batı Berlin'de yaşayan göçmenler	94	15.9	32.9	39.3	11.7
Toplam	182	16.4	29.5	32.7	21.2

**TABLO : 7 — Hayvansal kaynaklı protein tüketim düzeyine göre
ailelerin dağılımı
(gm/günde/tüketici ünite)**

Gruplar	Aile sayısı	gm olarak protein tüketim düzeyi				
		10 %	11—15 %	16—20 %	21—25 %	26 %
Kontrol grubu	42	32.6	20.4	17.8	14.2	15.0
Dönüş yapmış grup	46	13.5	21.0	27.0	13.5	24.3
Batı Berlin'de yaşayan göçmenler	94	3.2	4.3	21.2	24.4	26.8
Toplam	182	16.4	15.3	22.1	17.4	28.7

SONUÇ ve ÖZET

Bu araştırmada toplanan antropometrik bulgulara göre Batı Berlin'de yaşayan çocukların büyüme ve gelişme durumu Türkiye'dekilerden daha iyi düzeyde bulunmuştur.

Gıda tüketim araştırması sonuçlarına göre, göçmen işçilerin tüketim örüntüsünde değişiklik meydana geldiği gözlenmiştir. Batı Berlin'de yaşayan grupta sıklıkla ve önemli miktarlarda tüketilen hayvansal kaynaklı yiyeceklerdir. Kesin geri dönüş yapmış göçmen ailelerde ise bu alışkanlığa bağlı olarak satın alabildikleri hayvansal kaynaklı yiyecekler tüketilmektedir. Yabancı ülkelerde uzun zaman-

dır yaşayan Türk ailelerinde ve geri dönmüş olanlarda yemek hazırlama ve pişirme şekillerinde fazla bir farklılık gözlenmemiştir. Batı Berlin grubu konserve sebze yerine taze sebze yemekte ve alışıktıkları ve dinî inançlarına ters düşen yiyecekleri kesinlikle yememektedirler.

Batı Berlin grubunun hayvansal kaynaklı protein tüketiminde önemli sayılacak artışa karşın, enerji tüketiminde beklenen artış görülmemiştir.

Her ne kadar işçi gruplarının gelir düzeyi konusunda çok kesin bilgiye sahip değilsek de gelirlerindeki yükselmenin, hayvansal kaynaklı yiyecek tüketme arzularını karşılayacak düzeyde olduğunu sanıyoruz.

S U M M A R Y

The health and nutritional state of migrant workers and their families living in West Berlin and the ones who have returned back to Turkey for good have been investigated. The anthropometrical findings and result of food consumption study were also compared with data collected from families who have never been workers.

The first part of the study was carried out in Şereflikoçhisar and the second part in West Berlin Germany.

The growth and development status of children of migrant workers were found to be better than the ones living in Turkey.

Food consumption data revealed the fact that the consumption pattern of migrant workers living in Germany have significantly changed and they consumed more of animal origin foods.

The families who have previously worked abroad but have returned back to Turkey for good also want and try to consume more of animal origin foods if they were available.

KAYNAKLAR :

- 1 — WHO, Health Aspects of Labour Migration, EURO, 4008, Copenhagen, 1973.
- 2 — International Biological Programme, Handbook No. 9, Compiled by Weiner, J. S. and Lourie, J. A. Blackwell, Oxford and Edinburgh. 1969.
- 3 — Jellife, D. B., Assessment of the Nutritional Status of the Community, WHO Monograph, No: 53, Geneva, 1966.
- 4 — Marr, W. J., Dietary Surveys: Purposes and Methods, World Review of Nutrition and Dietetics, Vol, 13, pp 105-164, Karger, Basel, 1971.
- 5 — Stuart, H. C., and Stevenson, S. S., In Textbook of Pediatrics Ed. W. E. Nelson, 7th Edition, Saunders, Philadelphia, 1959.
- 6 — Pekcan, G., 0-60 Ay Yaş Grubu Çocuklarda Deri Kıvrım Kalınlığı Ölçülerek Beslenme Durumunun Saptanması, Doktora Tezi, 1977.
- 7 — FAO, Nutritional Studies No: 15, 1957.
- 8 — Food and Agricultural Ministry, Food Composition Tables, No : 3, Ankara, 1975.
- 9 — Baysal, A. : Kentleşme ve Mevsimlere Göre Beslenme Durumunda Görülen Değişmeler, Beslenme ve Diyet Dergisi. 4: 1; 20, 1975.
- 10 — Koksall, O. : Nutrition in Turkey, Aydın Matbaası, Ankara, 1977.